

Büntetőjogi szekció

Joghallgató tagozat

Jelige: Másként látni

19. A különleges bánásmód jelentősége a büntetőeljárásban

LÁTÁSSÉRÜLTEK, HALLÁSSÉRÜLTEK ÉS MOZGÁSKORLÁTOZOTTAK
RÉSZVÉTELE A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés és konceptualizáció	2
2. A büntetőeljárás jellege, középpontban: a sértett, a terhelt és a tanú	3
3. Integráció megjelenése a jogszabályokban	5
4. Az esélyegyenlőség és a törvény előtti egyenlőség szembeállítása	7
5. Eljárás	9
5.1. A látássérülteket, hallássérülteket és mozgáskorlátozottakat egyaránt érintő eljárási szabályok	9
5.2. Látássérültek a büntetőeljárásban	12
5.3. Hallássérültek a büntetőeljárásban	14
5.4. Mozgáskorlátozottak a büntetőeljárásban	15
6. Bizonyítás	18
6.1. A látássérültekre, hallássérültekre és mozgáskorlátozottakra egyaránt vonatkozó bizonyítási szabályok	18
6.2. Bizonyítás a látássérültek esetén	20
6.3. Bizonyítás a hallássérültek esetén	22
6.4. Bizonyítás a mozgáskorlátozottak esetén	22
7. Konklúzió	23
8. Forrásjegyzék	25

1. BEVEZETÉS

Vizsgálatom tárgya a nagykorú látássérültek, hallássérültek és mozgáskorlátozottak előállítása és a velük kapcsolatos eljárás során történő bizonyítási módszerek. Amikor a kutatásban a *fogyatékkal élő* kifejezés szerepel, kizárólag ezen társadalmi csoportok képviselőit értem.

A különböző fogyatékkal élő személyek a tárgyaláson vagy a mediáció során egyértelműen megkapják az esélyegyenlőséghez szükséges alap segítséget – a siket a jeltolmácsot, a látássérült a kísérőt és ezt a sort még folytatni lehetne. Mindezek előtt azonban több olyan lépés előfordulhat, amely során segítség nélkül éri őket a hatóság általi megkeresés vagy az előállítás, esetleg a rendőrkapitányságon tartózkodás.

Érdemes megvizsgálni ezeket a helyzeteket és azt, hogyan biztosítja a hivatalában eljáró személy az esélyegyenlőség és a kellő bánásmód összhangját. Hiszen egy látássérült nem lehet biztos abban, hogy valóban a rendőrök keresték fel és ez a bizonytalanság okozhatja az együttműködés jogos hiányát, illetve egy siket esetleg nem tudja magát megfelelően megértetni. Az említett helyzetek adottak lehetnek és ilyenkor eltérő bánásmódban részesülhetnek az esélyeik helyreállításának érdekében. Emellett azonban észben kell tartani, hogy a fogyatékosokban szenvedők is lehetnek ugyanolyan bűnözők, mint ép társaik és ezen oldalról pedig a fogyatékosokban nem szenvedő bűnözők törvény előtti egyenlősége sérül, ha túlzottan elnézően bánnak az említett társadalmi csoportok tagjaival. A bizonyítás folyamata során is adódhatnak különböző problémák, amelyek hátráltathatják az ügy előrehaladtát. Például amikor a sikettel készült hangfelvételt játszik le, amit ő nem hall. Ezek a problémák egyedi megoldásokat igényelnek, kutatásom célja megtalálni ezeket.

Fontosnak tartottam, hogy minél közelebb kerüljek a probléma gyökeréhez, ezért felkerestem a Körmentdi Rendvédelmi Technikumot, a Miskolci Rendvédelmi Technikumot, a Mezőkövesdi Rendőrkapitányságot és a Heves Megyei Rendőr-főkapitányságot. Emellett beszéltem látássérültekkel, hallássérültekkel és mozgáskorlátozottakkal, akik már vettek részt büntetőeljárásban terheltként, sértettként vagy tanúként. A kutatásban részt vevő személyek közül többen szeretnék megőrizni anonimitásukat, néhányuk viszont engedélyezte a monogramjuk feltüntetését.

Fontosnak tartom a kutatásommal kapcsolatos alapfogalmak pontos definiálását.

Büntetőeljárási jog: „A büntetőeljárási jog azon szabályokat foglalja egységbe, melyek megadják, hogy mely szervek és milyen eljárás eredményeként állapíthatják meg bűncselekmény elkövetését, s szabhatnak ki érte büntetést vagy intézkedést — vagy éppen ennek hiányát vagy akadályát.”¹

Látássérült: „Segédeszközzel vagy műtéti úton nem korrigálható módon látóképessége teljesen hiányzik vagy aliglátóként minimális látásmaradvánnyal rendelkezik és ezért kizárólag tapintó-halló életmód folytatására képes (látási fogyatékos).”²

Hallássérült: A siket és a nagyothalló személyeket egyaránt magában foglaló gyűjtőfogalom, függetlenül a hallássérülés okától, súlyosságától, a hallásállapot milyenségétől.³

Mozgáskorlátozott: „A mozgásrendszer károsodása, illetőleg funkciózavara miatt helyváltoztatása a külön jogszabályban meghatározott segédeszköz állandó és szükségszerű használatát igényli, vagy a külön jogszabály szerinti mozgásszervi betegsége miatt állapota segédeszközzel eredményesen nem befolyásolható.”⁴

¹ Szabó Miklós (szerk.) : Bevezetés a jog- és államtudományokba, Bíbor kiadó, 2006.

² 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról 23. § (1) a)

³ <https://sinosz.hu/siketseg-es-jelnyelv/> megtekintés dátuma: 2020. 09. 28.

⁴ 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról 23. § (1) e)

2. A BÜNTETŐELJÁRÁS JELLEGE, KÖZÉPPONTBAN: A SÉRTETT, A TERHELT ÉS A TANÚ

A büntetőjogi eljárás központi szereplői a sértett, a terhelt és a tanú. A büntetőjog ultima ratio jellege is arra utal, hogy a büntetőeljárásban való részvétel megterhelő és feszültséget keltő. Kiváltképpen akkor, ha az adott fogyatékkal élő személy számára nehezebb az érdekeinek érvényesítése. Ennél fogva, fontos az esélyegyenlőség biztosítása, azonban úgy, hogy a büntetőeljárás ép résztvevői esetében a törvény előtti egyenlőség és a jogállami büntetőjog elvei ne sérüljenek.

A különböző jogszabályok és a gyakorlat is azt mutatja, hogy a sértett, a terhelt és a tanú egyaránt lehet látássérült, hallássérült vagy mozgáskorlátozott.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény alapján sértett az a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette⁵. Ez a definíció a kutatásomban kiemelt fogyatékkal élők tagjaira teljes mértékben igaz lehet. Továbbá, sértetté válni jogutódlás részeként is lehet, ilyen esetben előfordulhat, hogy egy fogyatékkal élő személy lép a sértett helyébe⁶.

Annak érdekében, hogy valaki közönséges bűncselekményt kövessen el, meg kell felelnie az alannyá válás követelményeinek. Ez alapján legalább korlátozott beszámítási képességgel kell rendelkeznie, továbbá feltétel még a legalább 14. életév betöltése vagy kivételes esetekben elég a legalább 12. életév betöltése. Különös bűncselekmények esetén ezeken felül egy speciális feltételre is szükség van, például: állampolgárság, életkor, hivatás.

A tettesek és a részesek is az elkövetők csoportjába tartoznak. Tettes a közvetlen tettes, a közvetett tettes és a társtettes. Részes a felbújtó és a bűnsegéd, a bűnsegély megvalósulhat aktív vagy passzív, fizikai vagy pszichikai formában.

Az elkövető fogalmának meghatározása és alcsoportjainak felsorolása alapján egyértelművé válik, hogy fogyatékkal élő is lehet elkövető. Ugyanúgy lehet közvetlen tettes, mint társtettes. Felbujtóként rábíráhatja egy ismerőst szándékos bűncselekmény elkövetésére, de segítséget is nyújthat neki benne. Külföldi példa mutatja, hogy nem csak elméleti síkon vezethető le az, hogy egy fogyatékkal élő, jelen esetben látássérült személy bűncselekményt követhet el. Hat évesen vesztette el a látását az a 36 éves kínai férfi, aki hallására támaszkodva sorozatosan betöréseket követett el⁷.

Elkövető az, aki a bűncselekményt elkövette. Terhelt pedig az a személy, akivel szemben büntetőeljárást folytatnak. A terminológia az eljárás folyamán változik. Kezdetben, a nyomozás során a terhelt gyanúsított, a vádemelés után vádlott, az ügydöntő határozat kiszabása után elítélt⁸. Az integráció társadalmi szinten jelentkező hiányának köszönhető az, hogy szándékán kívül is válhat egy fogyatékkal élő elítéltté. N. Zoltán vak személyt jogerős ítéletében pénzbírság megfizetésére kötelezte a bíróság, amiért átesett egy luxusautón⁹. Kisfiával és vakvezető kutyájával sétált, mikor egy parkoló autón átesett, a vád ellene: rongálás.

⁵ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 50. §

⁶ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 52. § (1)

⁷ http://kaposvarmost.hu/hirek/bulvar/2012/04/19/vak-betoro-a-birosag-elott_1460.html?fbclid=IwAR0RKO1urXRCc7F1NMKTqPrklGMLudcsEVPooXKkh4BnnuwBYd0xrhF4kcM
Megtekintés dátuma: 2020. 09. 30.

⁸ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 38. §

⁹ https://24.hu/belfold/2019/02/15/latasserult-vak-ferfi-auto-birosag/?fbclid=IwAR1K92v7_0W5z5rQd_ETWi7cHEdhigoolxUgh7bBiM7-V0OSriem33QHSxU
Megtekintés dátuma: 2020. 09. 30.

Tanúként az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről tudomása lehet¹⁰. Egyik jogforrás sem említi, hogy miként kell a tudomásszerzésnek történnie. Ebből kiindulva bizonyítási eszközként vehető figyelembe egy vak személy tanúvallomása, aki hallásával vagy különböző illatok érzésével szerzett tudomást a bizonyítandó tényről. Ugyanígy, az is érvényes, amit egy siket kizárólag látott, de nem hallott. Ez azonban nem feltétlenül tekinthető különleges körülménynek, hiszen egy látó ember esetében is előfordul, hogy a sötét miatt nem lát és csak a hallására, szaglására, tapintására tud hagyatkozni. A távolság pedig egy jól halló személy esetén is eredményezheti a különböző hangok meghallásának hiányát.

¹⁰ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, 168. § (1)

3. INTEGRÁCIÓ MEGJELENÉSE A JOGSZABÁLYOKBAN

A hazánkban uralkodó jogforrási hierarchiának megfelelő sorrendben tekintetem át több jogszabályt annak érdekében, hogy felderítsem, milyen különös szabályok vonatkoznak a büntetőeljárásban sértettként, terheltként vagy tanúként részt vevő látássérültekre, hallássérültekre és mozgáskorlátozottakra.

Minden ember jogképes és a törvény előtt mindenki egyenlő. Magyarországon az alapvető jogok mindenki számára biztosítottak, bármely megkülönböztetés nélkül, így fogyatékoság szerinti különbségtétel sem valósulhat meg¹¹.

Alaptörvényi szinten említésre kerül a H) cikkben a magyar jelnyelv, amely a magyar nyelvvel megegyező védelem alá esik. Ennek az elvnek megfelelő szabály, hogy a büntetőeljárásban a hallássérült, illetve a siketvak személy jogosult jelnyelvet használni¹². Szintén a büntetőeljárásról szóló törvény rendelkezik úgy, hogy amennyiben a kihallgatandó személy hallássérült, kérésére jelnyelvi tolmács közreműködésével kell kihallgatni, vagy a kihallgatás helyett írásbeli vallomást is tehet. Ha a kihallgatandó személy siketvak, kérésére jelnyelvi tolmács közreműködésével kell kihallgatni¹³.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény részletesen szól a különleges bánásmódról. Ez alapján külön döntés nélkül különleges bánásmódot igényel a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvényben meghatározott fogyatékos személy, és az is, aki ilyennek minősülhet¹⁴.

Tovább erősítik a látássérültek, hallássérültek és mozgáskorlátozottak különleges bánásmódra vonatkozó igényét a törvény által felsorolt egyéb körülmények¹⁵. Ennek megfelelően a természetes személy sértett vagy tanú jogosult a különleges bánásmódra, ha a személyes jellemzői miatt a megértésben vagy a megértetésben akadályozott. A hallássérült személyeknek mindkét cselekményhez szükségük van segítségre – ha nem is minden esetben jeltolmácsra, de arra, hogy a tárgyalóteremben felszólalók mikrofont használjanak, illetve a hallásában sérült ember felé fordulva beszéljenek. Egy látássérültnek szüksége van arra, hogy valaki felolvassa neki az adott dokumentumot annak érdekében, hogy meggyőződhessen a tartalmáról, továbbá kép- és videófelvétel esetén ismertesse vele, hogy mit lát a többi jelenlévő. Az előbb említett segítségre nincs szüksége egy mozgáskorlátozottnak, de bizonyos feltételek hiányában ő is akadályozott a büntetőeljárásban való hatékony részvételben. Fontos, hogy a különböző akadálymentesítési módok biztosítsák számára az épületekbe való bejutást, az azokon belül történő közlekedést és a mosdó használatát.

Az említett fogyatékkal élők esetében számos eset képzelhető el, hiszen nincs két egyformán látássérült, hallássérült vagy mozgáskorlátozott személy. Ennek megfelelően az igényeik eltérőek, hiszen van olyan vak, aki fehérbottal gond nélkül közlekedik, de olyan látását teljesen elvesztett személy is, akinek kísérrre van szüksége. A törvényi szabályozás ehhez igazodik. A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot megalapozó körülményeknek megfelelő, azokkal arányban álló intézkedést alkalmaz annak érdekében, hogy a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése ne sérüljön¹⁶.

¹¹ Alaptörvény, Szabadság és Felelősség XV. cikk

¹² 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 8. § (4)

¹³ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 78. § (3)

¹⁴ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 82. §

¹⁵ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 81. § (1)

¹⁶ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 81. § (4) és 85. §

Alaptörvényünk alapján az emberi méltóság sérthetetlen¹⁷, a büntetőeljárásról szóló törvény alapján mindenki emberi méltóságát tiszteletben kell tartani¹⁸. Az emberi méltóságból levezethető a cselekvési szabadság és az el nem vonható jog, hogy a jogairól mindenki maga rendelkezessen. Ehhez kapcsolódóan jogszabály rögzíti, hogy a különleges bánásmód körébe tartozó egyes intézkedéseket a különleges bánásmódban részesülő személy visszautasíthatja¹⁹.

A különleges bánásmód részletei mellett kiolvashatók a törvényből egyéb olyan szabályok, melyek kifejezetten az általam vizsgált személyek büntetőeljárásbeli részvételére vonatkoznak. Kötelező a védő részvétele a büntetőeljárásban, ha a terhelt hallássérült, siketvak vagy vak²⁰. Lehetőség van a szóbeli kihallgatást követően vagy helyette írásban vallomást tenni és garanciális szabályainak köszönhetően nem ad okot visszaélésre²¹. Továbbá, egy kézfejjel nem rendelkező mozgáskorlátozott számára fontos szabályozás, hogy az írásbeli jegyzőkönyv mellé kép- és hangfelvétel is készülhet, amely elősegíti a történetek igazolását aláírás hiányában is²².

A büntetőeljárást szabályozó különböző jogforrások főként a hallássérültekkel kapcsolatos feltételek biztosítását hangsúlyozzák ki. A kutatásom középpontját képező fogyatékkal élők másik két csoportjára csak általánosságban, a különleges bánásmód és egyéb segítő feltételt biztosító szakaszok használatával utal a jogalkotó. Erre az általam is tapasztalt joghézagra több büntetőeljárásban dolgozó személy felhívta a figyelmemet.

¹⁷ Alaptörvény, Szabadság és Felelősség II. cikk

¹⁸ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 2. §

¹⁹ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 83. § (1-2)

²⁰ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 44. § c)

²¹ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 181. § (1-3) és 183. § (1)

²² 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 358. § (1)

4. AZ ESÉLYEGYENLŐSÉG ÉS A TÖRVÉNY ELŐTTI EGYENLŐSÉG SZEMBEÁLLÍTÁSA

A törvény előtti egyenlőséget hazánk Alaptörvénye deklarálja²³. Kutatásom előző fejezetében ebből azt a következtetést vontam le, hogy a fogyatékkal élők különböző csoportjainak a büntetőeljárásban is egyenlőséget kell nyújtani és szükség van az esélyeik egyenlőségének helyreállítására. Ugyanezen XV. cikk azonban korlátot is szab a különleges bánásmódnak, hiszen amennyiben törvény előtti egyenlőségről beszélünk, akkor a látássérültek, hallássérültek és mozgáskorlátozottak sem részesülhetnek olyan többletjogosultságokban és kedvezményekben, amelyek a különleges bánásmódot megalapozó körülmény szempontjából már túlzók vagy irrelevánsak. Ebben az esetben az ép sértettek, terheltek és tanúk törvény előtti egyenlősége sérülne.

Vékony a határ az esélyek lehető legteljesebb mértékű visszaállítása és a fogyatékkal nem élő személyek törvény előtti egyenlőségének megsértése között. Például, szükség van arra, hogy egy látássérültnek segítséget nyújtsanak abban, hogy megismerje a különböző papíralapú dokumentumok tartalmát, de arra már nincsen jogosultsága, hogy olyan iratokat is felolvasson neki a segítő, amibe betekinteni látóként sem lenne jogosultsága. Érthető, hogy a kerekesszékes vádlott nem áll fel olyan helyzetben, amikor a többiek igen. Ennek ellenére, amikor mindenkinek el kell hagynia a tárgyalótermet, ő nem maradhat bent arra hivatkozva, hogy neki nehezebb és tovább tart kimenni. Ebben az esetben olyan dolgot is meghallana, amit azok nem, akiknek ki kellett menni a teremből.

„(...) Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés alkalmazása nem járhat a büntetőeljárásban részt vevő más személy eljárási jogainak sérelmével.”²⁴

Fontos, hogy a különleges bánásmód ne eredményezzen indokolatlan kedvezményeket, elnéző magatartást a hatósági személyek, bírók részéről vagy alaptalanul enyhébb büntetést. Emellett azonban arra is figyelni kell, hogy a különleges bánásmód adott eleme ne sértse más személyek eljárási jogait. A terhelt bizonyíték előterjesztéséhez fűződő joga sérülne, ha nem terjeszthetne elő egy képi bizonyítékot abban az esetben, ha a sértett látássérült. A látássérültnek részletekbe menően le lehet írni, hogy mit ábrázol a kép, az ő jogai ez által nem sérülnek, míg a terhelt megítélése változhat egy bizonyíték alapján is. Hasonlóképpen, egy hallássérült is részesülhet átiratban a bizonyítékként felhasznált hanganyagban elhangzottakról.

A rendőrökkel és különféle hatósági személyekkel történő interjúim során kitértem a törvény előtti egyenlőség problémájára²⁵. Két kérdést tettem fel ezzel a témakörrel kapcsolatban: Miként lehet biztosítani, hogy az esélyegyenlőség megteremtése ne váljon túlzóvá és ne sértse az ép terheltek törvény előtti egyenlőséghez való jogát? Mik azok a kötelező letartóztatási elemek, lépések, amelyek a látássérültek, siketek és mozgáskorlátozottak esetében sem hiányozhatnak?

²³ Alaptörvény, Szabadság és Felelősség XV. cikk

²⁴ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 81. § (4)

²⁵ Saját kutatás, 2020.

Miskolcon a jogszabályi előírásoknak megfelelően, jog- és szakszerűen végrehajtott kellően objektív rendőri intézkedésekkel biztosítják az ép terheltek törvény előtti egyenlőséghez való jogát. Heves megyében is komolyan figyelnek arra, hogy ne legyen szó engedékenységről. A heves megyei rendőröknek hosszú időn keresztül kellett együtt dolgoznia fogyatékkal élő személyekkel vagy velük szemben eljárnia és nem tekintenek rájuk másként. Mindegyikük csak az esélyei egyenlőségét nyeri vissza és nem részesül indokolatlan kedvezményben. Sőt, bizonyos esetben még hátrányos helyzetben is vannak az ép terheltekhez képest, hiszen az ő esetükben elképzelhető a megnövekedett várakozási idő a különböző segítők kirendelése miatt.

Miskolcon egyértelműen úgy gondolják, hogy a jogszabályban meghatározott kötelező elemek, lépések a látássérültek, siketek és mozgáskorlátozottak esetében is kötelezőek. Heves megyében pontosították a választ és azt mondták, hogy abban az esetben, amikor az elfogás előtt információt gyűjtenek az adott állampolgárról, mérlegelik azt is, hogy fogyatékkal élő-e. Ehhez mérten egy siketet nem szólítanak fel a házán kívülről arra, hogy hogy jöjjön ki a házából.

5. ELJÁRÁS

Kutatásomban a büntetőeljárás körében a rendőri, egyéb hatósági feladatoktól kezdve a bírósági ítélethozatalig vizsgáltam a különböző eljárási cselekményeket. Ennek megfelelően használtam jogforrásokat és tettem fel kérdéseket az illetékes személyeknek.

5.1. A LÁTÁSSÉRÜLTEKET, HALLÁSSÉRÜLTEKET ÉS MOZGÁSKORLÁTOZOTTAKAT EGYARÁNT ÉRINTŐ ELJÁRÁSI SZABÁLYOK

A fejezet azokat a jogforrásokat elemezi, amelyek az említett fogyatékkal élők csoportjaiba tartozó személyek számára problémát jelenthetnek.

Az intézkedési kötelezettségnek megfelelően a rendőr köteles részrehajlás nélkül eljárni, ha olyan tényt észlel, ami a közbiztonságot, a közrendet vagy az államhatár rendjét sérti vagy veszélyezteti.²⁶ Ez azt jelenti, hogy egy fogyatékkal élő személy esetében is intézkednie kell egy rendőrnek, még pedig úgy, hogy a fogyatékát csak a valóban szükséges mértékben veszi figyelembe, és nem válik emiatt engedékenyebbé.

A rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló rendelet rögzíti az elfogás és az előállítás szabályait²⁷. Az ebben foglaltak alapján a rendőr köteles a tetten ért személyt elfogni és rendőrségi feladatot ellátó szervhez előállítani. Ez a hatósági cselekmény különféle módon jelenthet nehézséget a látásfogyatékkal élő, a hallássérült és a mozgásukban korlátozott személyek számára. Egy látássérült személy nem lehet benne biztos, hogy valóban egy rendőr tesz intézkedéseket. A hallássérülteknél a kommunikáció ad okot magyarázatra, a mozgáskorlátozottak esetében pedig az előállítás. A három eltérő problémakör részletes megoldásait a rendőrökkel történő interjúim segítségével tártam fel, melyek részletes ismertetésére a további fejezetekben kerül sor.

Jogszába szól a fogvatartott előállító helyiségben történő elhelyezéséről és ennek formai szabályairól²⁸. A fogvatartottnak nyilatkoznia kell panaszairól, minden tárgyat elvesznek tőle, amely önkárosításra alkalmas lehet és az egész folyamattal kapcsolatban nyomtatvány kitöltése szükséges. Két lényeges kérdés merül fel a büntetőeljárás ezen szakaszában. Az első arra vonatkozik, hogy egy fogyatékkal élő kerülhet-e közös fogdába más, ép személlyel. A második pedig arra, hogy a fogyatékoságot ellensúlyozó eszközök mikor kerülnek elvételre. Az interjúk során érkezett válaszok jelentős diverzitást mutatnak²⁹. Az általam megkérdezett személyek Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Vas megyében teljesítenek szolgálatot.

Egy jogszába sem említi, hogy egy fogyatékkal élő nem lehet más, ép fogvatartottal egy előállító helyiségbe zárni. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény különleges bánásmódot taglaló része is csak általánosságban említi, hogy a különleges bánásmódban részesülő személyt segíteni kell jogai érvényesítésében és kötelezettségei teljesítésében³⁰. A törvény ez által a gyakorlati megvalósítás széleskörét teszi lehetővé. Fontos ezt a helyzetet kiemelni, hiszen mindhárom fogyatékkal élő személy hátrányos helyzetével visszaélhetnek ép fogdatársai, mert nem minden fogdát kötelező állandó jelleggel figyelemmel kísérni. Van, amelyiket elég 10 vagy 20 percenként.

²⁶ 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről 13. § (1)

²⁷ 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról 28. § (1)

²⁸ 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról 31. § (2), (7), (8), (10)

²⁹ Saját kutatás, 2020.

³⁰ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 81. § (4)

Borsod-Abaúj Zemplén megyében azt a választ kaptam, hogy amennyiben biztonságos, illetve a személyek számára és a hatályos jogi normák rendelkezései alapján kizáró ok nem áll fenn, akkor fogyatékkal élő kerülhet ép személlyel egy fogdába. Vas megyében azt mondták, hogy erre nincs határozott jogi szabályozás és a gyakorlat eltérő lehet.

Heves megyében több, eltérő választ kaptam a rendőröktől és a vizsgálóktól. Volt, aki egyértelműen kijelentette, hogy az előállító szobában a fogyatékkal élő egyedül tartózkodik. Egy másik hatósági személy elmondta, hogy a fogdába kerüléskor rendvényre felírják az előállított személy egészségügyi adatait és ez a mérvadó. Ez alapján a fogyatékkal élő személyek folyamatos őrzés alatt állnak. Szerinte azonban ez nem feltétlenül lényeges, mert általában minden előállított külön fogdában kerül elhelyezésre. Egy rendőr a szabályozás oldaláról közelítette meg a kérdést. Elsorolta a fogdára vonatkozó elkülönítési szabályokat, – például, hogy nő férfival vagy fiatalkorú felnőttel nem kerülhet azonos fogdába – de kiemelte, hogy a fogyatékkal élőkkel kapcsolatban nem beszélhetünk ilyen jellegű meghatározott előírásról. Nem volt benne biztos, hogy mi a helyes eljárás ilyen esetben.

A látássérültek, hallássérültek és mozgáskorlátozottak különböző, az életvitelüket megkönnyítő eszközei sok esetben beletartozhatnak azoknak a tárgyaknak a körébe, melyeket egy előállított személytől el kell venni annak érdekében, hogy ne tegyen sem önmagában, sem pedig másban kárt. Azontúl, hogy a fehérbót magában is egy ütőeszköz lehet, a közepén futó vékony gumikötél vagy a csuklópántja is veszélyes lehet. A hallókészülékek alkalmasak lehetnek apró dolgok elrejtésére, a töltőjük pedig a zsinór hosszúságától függően több fajta önkárosítás eszközévé is válhat. A lecsatolható művégtag fegyverként is használható. Emiatt jártam utána, hogy a fogyatékkal élők segédeszközei elvételre kerülnek-e.

Miskolcon úgy vélik, mindent el kell venni, ami az intézkedés biztonságos és eredményes végrehajtását veszélyezteti. Vas megyében ismételtén azt a választ kaptam, hogy ez az eset egyedi mérlegelésétől függ, nem rögzíti jogszabály.

Heves megyében erre a kérdésre vonatkozólag is különböző információkat kaptam. Az egyik álláspont szerint a hétköznapi élethez szükséges dolgokat nem veszik el a fogyatékkal élő személyektől, ezen túlmenően pedig a fogdaőr biztonsági szempontok alapján mérlegel. Többek között olyan szempontok alapján, hogy mennyire éles az eszköz, van-e kiálló alkatrésze vagy mennyire veszélyes. Egy másik rendőr pedig azt állította, hogy minden olyan eszközt elvesznek, amivel a személyek önkárosítást tudnak véghezvinni, függetlenül attól, hogy ez számukra segédeszköz vagy sem.

Érdekes problémakört jelent a fogyatékkal élők számára sokszor egész világot jelentő „segédeszköz”, a segítőkutya. A vakvezető kutya, hallássérült-segítő (hangjelző) kutya és mozgássérült-segítő kutya az önállóságot jelenti számukra, ezért érdemes megvizsgálni, hogy a büntetőeljárás kezdetén miként alakul a sorsuk. Erre a kérdésre is eltérő válaszokat kaptam.

Miskolcon, fogyatékkal élő személy elfogásakor az intézkedő rendőr szükség esetén gondoskodik az ellátásra szoruló állatról. Ha elérhetőek, akkor hozzátartozók értesítésével, ha nem érhetőek el a hozzátartozók, akkor a jegyzőn keresztül. A heves megyei gyakorlat – ahogyan azt egy járőrtől megtudtam – teljes mértékben eltérő a miskolcitol. Az elfogás helyszínén a segítőkutya beszállhat az autóba és a gazdájával együtt utazik a rendőrkapitányságra, azonban az előállító helyiségben nem tartózkodhat. A személy előállítása esetén átadják a segítőkutyát a hozzátartozónak.

Mindkét eset felvet egyéb, speciális kérdéseket, hiszen nem tudni mi történik, ha az elfogott személy hozzátartozói nem elérhetőek, esetleg nincsenek neki.

Indokolt esetekben szükség lehet kényszerítő eszköz (rendőrbot, könnygáz, bilincs, stb.) alkalmazására. Jogszabályok rögzítik a feltételeit és azt, hogy mikor indokolt³¹. Az ellenszegülés mértéke és az intézkedés alá vont személy magatartása adhat rá okot. Az intézkedésnek arányosnak kell lennie és a lehető legkisebb károkozással kell bírnia, illetve, még ezen törvény adta feltételek mellett sem eredményezhet megalázó bánásmódot. Rangtól és pozíciótól függetlenül, minden általam megkérdezett személy azt mondta, hogy fogyatékkal élő esetében is alkalmazható erőszak és kényszerítő eszköz, amennyiben a törvényi feltételek fennállnak. Rendkívül fontos kérdés, hiszen mindhárom fogyatéktípus társulhat egyéb betegséghez vagy lehet a következménye más alapbetegségnek, ami miatt a szervezet gyengébbé válik és a fizikai behatásokkal szemben kevésbé lesz ellenálló.

Vizsgálandó eset, amikor olyan személyt fognak el, akinek a társaságában fogyatékkal élő is tartózkodik. Ilyen esetben Miskolcon az intézkedő rendőr szükség esetén gondoskodik az ellátásra szoruló személyről. Ha elérhetőek, akkor hozzátartozók értesítésével, ha nem érhetőek el a hozzátartozók, akkor jegyzőn keresztül. Ezzel szemben Heves megyében ugyanúgy beviszik a rendőrkapitányságra a fogyatékkal élő személyt is, hiszen ő is a gyanúsított körben található. Kiemelt figyelem vonatkozik rá, de ugyanúgy beviszik, hiszen rá is vonatkoznak a jogszabályok, illetve egyaránt lehet akár tanú vagy sértett.

A segítő vagy támogató kulcsszereplő a fogyatékkal élők büntetőeljárásának lefolytatásakor. A büntetőeljárás törvény több szakasza is részletesen taglalja ezt³². Ennek megfelelően a segítő és a támogató részt vehet minden büntetőeljárás cselekménynél és egyeztetethet a támogatott személlyel, segítheti őt. A körmendi gyakorlat megegyezik a büntetőeljárásról szóló törvényben leírtakkal. Miskolcon azt válaszolták, hogy a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítését és kíméletét az eljárás érdekeire figyelemmel, lehetőség szerint elősegíti, hogy az érintett személy, segítő közreműködését vehesse igénybe. A terhelt, a sértett és a vagyoni érdekelt jogosult segítő közreműködésére vegye igénybe.

Heves megyében is kiemelt fontosságú a segítő és a támogató jelenléte a fogyatékkal élők esetében. Ezek a személyek elkísérik őt a nyomozati cselekményekhez, figyelnek arra, hogy ne szenvedjenek joghátrányt és megnyugtatólag is hathatnak. A kihallgatásuk csak azzal a személlyel történhet meg. Jelen lehet az előállító szobában is, például egy jelnyelvi tolmács.

A válaszadóknak köszönhetően megtudtam, hogy az újonnan épült vagy felújított rendőrkapitányságok akadálymentesek, míg a régebbi épületben elhelyezkedők kevésbé azok. A Heves Megyei Rendőr-főkapitányság főbejáratán lépcsősor miatt egy kerekesszékes mozgáskorlátozott nem tud bemenni, de más bejáratain igen, illetve a különböző fogyatékkal élők számára alakítottak ki a földszinten kihallgató helyiséget. Itt hallássérültek vagy látássérültek számára semmilyen jellegű akadálymentesítés nem található.

Az eddig taglalt példákban is látszódik, hogy a fogyatékkal élők különleges bánásmódban részesülnek, azonban esetenként szükség lehet ennek az előzetes megállapítására. Ennek a megállapításnak az eljárásban elfoglalt időpontját is vizsgáltam. Az erre vonatkozó jogszabály alapján a bíróság az ügyészség és a nyomozóhatóság a személlyel való első kapcsolatba kerüléstől figyelemmel kíséri a különleges bánásmódot megalapozó körülmények fennállását³³.

³¹ 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról 39. § (1)

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről 15. § (1-2), 16. § (1), (4)

³² 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 59. §, 65-67. §

³³ 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet az egyes büntetőeljárás cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról 7. § (1)

A gyakorlatot a rendőröktől érkező válasz alapján tudom ismertetni. Miskolcon a következőről értesültem: amennyiben, az ügy érdemének megítéléséhez szükséges, vagy kötelezettséget ró fel, vagy jogot eredeztet az eljárásban résztvevők számára, akkor a bizonyítandó tény megállapítása érdekében minden esetben szükséges a vizsgálat. Heves megyében kihangsúlyozást nyert, hogy nem a megállapításról szóló dokumentum teszi az adott személyt különleges bánásmódúvá. Ez azért is fontos, mert nem minden esetben van idő ezt megállapítani, például közterületen előbb jár el a rendőr, mint hogy megállapítást nyerne ez a tény.

Az emberi méltóságból eredeztethető cselekvési szabadság miatt lehetővé teszi a törvény a különleges bánásmódba tartozó bizonyos intézkedések visszautasítását³⁴. A miskolci gyakorlat alapján a büntetőeljárásban védő részvétele kötelező, ha a terhelt hallássérült, siketvak, vak, beszéd fogyatékos, más okból kommunikációképtelen, vagy abban súlyos fokban korlátozott. Minden mást visszautasíthat.

Heves megyében különböző álláspontokkal találkoztam. Az első szerint az adott nyomozó dönt ebben az ügyben, külön nincsen meghatározva. Például, egy siket személy mondhatja, hogy nincs szüksége jeltolmácsra, mert tud szájáról olvasni. A másik azonban úgy véli, hogy a büntetőeljárás eredményessége és a jogszerű eljárás a legfontosabb és ennek tekintetében kell mérlegelni. Ezen álláspont képviselői szerint a siket nem utasíthatja vissza a jelnyelvi tolmácsot. A rendőrök az eljárás sikeres lefolytatása érdekében mindenképpen kirendelik hozzá, esetleg jegyzőkönyvbe veszik, hogy nem vette igénybe. Hiszen, ha mégsem tud olyan jól szájáról olvasni, akkor az megghiúsíthatja az eljárást vagy félreértést, eltérést okozhat.

5.2. LÁTÁSSÉRÜLTEK A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Több, különböző jogszabály is tartalmaz rendelkezéseket arra vonatkozóan, hogy az állampolgárok miként bizonyosodhatnak meg arról, hogy valóban egy rendőr kíván intézkedni³⁵. Ezekben kifejtésre kerül, hogy a rendőrt egyenruhája, azonosító jelvénye és szolgálati igazolványa segítségével lehet megismerni. Ebből a szabályozásból első olvasásra kitűnik, hogy egy látássérült, vak személy számára a rendőr ilyen formában történő felismerése lehetetlen. A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvényben említésre kerül, – bár nincs jelölve, hogy a látássérültek miatt lenne ez így – hogy „*A rendőr az intézkedés megkezdése előtt - ha az a rendőri intézkedés eredményességét veszélyezteti, az intézkedés befejezésekor - köteles nevét, azonosító számát, valamint az intézkedés tényét és célját szóban közölni. (...)*”³⁶

Rendőrök megkérdezésével tártam fel az említett helyzetben történő gyakorlati cselekvést. Miskolcon a jogszabály előírásainak megfelelően szóban közli a rendőr a jelvéyszámát az intézkedés alá vont személlyel szemben. Heves megyében az a bevett gyakorlat, hogy a rendőr bemutatkozik, szóban ismerteti a jelvéyszámát, a látássérült személynek pedig lehetősége van felhívni a központi segélyszámot és kérni, hogy erősítsék meg, hogy a megnevezett rendőr szolgál az általa említett kapitányságon. Ennél szerettem volna mélyebbre ásni, ezért megkérdeztem, hogy mi történhet akkor, ha egy rendőr adatait megszerzik és visszaélnék vele. Azt a választ kaptam, hogy ilyen még nem történt, Magyarországon szerinte nem is gyakori, de ha ilyen történne, utólag köztéri kamerák segítségével utána tudnának ennek járni.

³⁴ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 83. § (1-2)

³⁵ 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról 5. § (1-2)

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről 20. § (1-3)

³⁶ 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről 20. § (2)

Egy másik rendőr pedig azt mondta, hogy már az elfogáskor igénybe lehet venni segítőt. Itt is felmerül a probléma, hogy egy vak személy nem láthatja, hogy a tanúként említett ember nem csak az átverésben segédkezik-e.

Ez az első és legalapvetőbb probléma, hiszen napjainkban egyre többször előfordul, hogy az elkövetők rendőrnek álcázva realizálnak deliktumokat. 2020. júniusában egy idős férfit vertek át ilyen módon³⁷, szeptemberben pedig fegyveres rablást követtek el³⁸. Ilyen esetben pedig még egy gyengénlátó is hátrányosabb helyzetben van a látókhoz képest, egy vak személy pedig teljesen tehetetlen.

Az eljárás során több esetben is szükség lehet dokumentumok aláírására tanúk, sértettek és terheltek esetében is. Ezzel kapcsolatban két problémakör kapcsolható a látássérültekhez. Egyrészt, ők nem látják mit írnak alá, másrészt, segítségre van szükségük az aláírás véghezvitelében.

Nagyon fontos kérdés, hogy milyen kiemelt intézkedéseket tesznek az eljárás során arra vonatkozóan, hogy ne lehessen azzal visszaélni, hogy egy látássérült nem látja, hogy mit ír alá. Miskolcon erre a hatályos jogszabályok előírásainak megfelelően segítő, ügygondnok bevonásával figyelnek. Heves megyében is ügygondnokot rendelnek ki az állam költségén, aki szintén aláírja a dokumentumot. Az említett megyében egyéb válaszokat is kaptam. Eszerint több rendőr is tanúsítja a dokumentum tartalmát a rendőrségen. Illetve, védő, segítő is kirendelésre kerül, a látássérült személy egy eljárási szakaszban sincsen egyedül.

A Körmendi Rendvédelmi Technikum a következő jogszabályokra hivatkozott a kérdés megválaszolásakor: 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet az egyes büntetőeljárási cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról, 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól és a 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról. Ennek megfelelően a jegyzőkönyv hitelesítésében eljáró személynek joga van megismerni a jegyzőkönyv tartalmát és szükség esetén pontosíthatja is azt. Az észrevétlenül nem megváltoztatható módon történő lezárás után a jegyzőkönyvet hitelesíti aláírással, elektronikus hitelesítéssel vagy nyilatkozattal, de meg is tagadhatja a hitelesítést. Ha a hitelesítésben közreműködő személy az eljárási cselekmény során távozik, jelölni kell a távozás pontos idejét³⁹. Továbbá, az eljárási cselekmény nem folytatható, ha a büntetőeljárásban részt vevő személy cselekvőképessége nem terjed ki a hozzá szükséges nyilatkozat megtételére⁴⁰. Végül, lehetőség van a jegyzőkönyvvezetés mellett párhuzamosan történő hangfelvétel vagy kép- és hangfelvétel rögzítésére⁴¹.

Az aláírókeret biztosítja legjobban azt, hogy egy látássérült személy eredményesen írjon alá, hiszen ha csak megmutatják neki, hogy hol kell aláírni, attól ő még nem látja, hogy mennyi hely van és milyen irányban történjen az aláírás. Miskolcon a rendőrök biztosítanak aláírókeretet ahol rendelkezésre áll, és ha az arra rászoruló igényli. Körmenden nem áll rendelkezésre aláírókeret, de ha szükséges, akkor megoldásra kerül. A Heves megyében megkérdezett hatósági személyek eltérő válaszokat adtak. Volt, aki szerint van a kapitányságán aláírókeret, volt aki szerint nincs és volt olyan is, aki nem is tudta, hogy létezik ilyen.

³⁷ <https://www.origo.hu/itthon/20200604-rendornek-adta-ki-magat-majd-kirabolt-egy-nyugdijast-egy-ferfi-zalaegerszegen.html> Megtekintés dátuma: 2020.09.26. 2017

³⁸ <https://24.hu/belfold/2020/09/08/rendori-akcionak-alcaztak-a-fegyveres-rablasi/> Megtekintés dátuma: 2020.09.26.

³⁹ 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet az egyes büntetőeljárási cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról 44/A §

⁴⁰ 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól 52. § (1)

⁴¹ 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól 358. §

A büntetőeljárásról szóló törvény alapján a terheltnek és a sértettnek is joga van ahhoz, hogy az eljárás ügyiratait megismerje⁴². Annak érdekében, hogy egy látássérült terhelt vagy sértett is élhessen ezzel a jogával, különleges intézkedésekre kell, hogy sor kerüljön. Ha tud felolvasó programot használni, akkor – amennyiben az adatvédelmi szabályok engedélyezik – részére kell bocsátani az ügyiratokat elektronikus formában. Abban az esetben, ha ez nem megoldható, akkor fel kell számára olvasni az ügyiratokat. Továbbá, lehetőséget kell biztosítani számára, hogy bármikor kérdezzen a tartalmukról, hiszen ő nem látja maga előtt az iratokat, nem tud újra belepillantani azokba.

5.3. HALLÁSSÉRÜLTEK A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

A látássérültekhez hasonlóan, a hallássérültek esetében is már az elfogás esetén különleges intézkedésekre lehet szükség. Akár egy nagyothalló gyanúsítottnál problémát okozhat a kommunikáció, de egy siketnél ez hatványozódhat. A fő kérdés az, hogyan lehet megértetni egy hallássérülttel azt, hogy beviszik a rendőrkapitányságra, vagy legalább azt, hogy várjon, amíg odaér a jelnyelvi tolmács. Fontos kihangsúlyozni, hogy nem mindegyik hallássérült ismeri a jelnyelvet, de nem is mindegyikük tud szájáról olvasni.

A miskolci gyakorlat szerint bármely személyi szabadságot közlő intézkedés tényét írásban közlik, akár a helyszínen, illetve testbeszédet alkalmaznak. A heves megyei rendőrök közül van, aki leírja egy lapra azt, amit szóban elmondana. Van, akitől megtudtam, hogy tanulnak alapszinten jelnyelvet, azonban ennek ellentétére is hallottam példát, mely szerint kényszerítő eszközt alkalmaznak, ha a hallássérült ember nem tudja vagy nem akarja megérteni, hogy működjön együtt.

Egy hallássérült számára a büntetőeljárás későbbi szakaszában is egyaránt előfordulhatnak olyan nehézségek, amelyek kezelésére különleges intézkedésekre van szükség. A továbbiakban ennek szemléltetésére ismertetem K. Zs. hallássérült elítélt esetét az adóhatósági intézkedésektől kezdve a jogerős bírósági ítélet meghozataláig⁴³.

K. Zs. idegi alapú hallássérülésben szenved, ami azt jelenti, hogy idegesség és feszültség hatására tovább romlik a hallása és bizonyos frekvenciákat nem hall meg. Jelnyelven nem tud kommunikálni, hallókészüléket használ és ha látja a beszélő száját, az megkönnyíti számára a beszéd megértését. 2014-ben indult ellene eljárás, a vád: költségvetési csalás és közokirat-hamisítás.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal hatósági civilruhás, fegyveres emberei az otthonában keresték fel. Házkutatást végeztek nála és kérdéseket tettek fel neki tisztességes módon. Amint tudomást szereztek arról, hogy a szóban forgó személy hallássérült, ehhez alkalmazkodva kezdtek el kommunikálni vele. Hangosan, artikulálva beszéltek, érthető módon és mindig felé fordulva. Két-három hét múlva idézést kapott és onnantól kezdve több alkalommal meg kellett jelennie az adóhatóság szolnoki épületében. Itt semmilyen jellegű nehézséget nem tapasztalt. Ugyanaz a hatósági személy foglalkozott az ügyével, aki a házkutatást is végezte, ezért már ismerte őt és tekintettel volt arra, hogy hallássérült. K. Zs. ügyvédje elismételhetett neki újra mindent, amit nem értett és a terhelt bármikor vissza is kérdezhetett.

A 2014 és 2016 között történő adóhatósági intézkedéseket követően az ügy a Szolnoki Törvényszéken folytatódott. Több tárgyalás is volt. mindegyiken hátrányos megkülönböztetés érte a hallássérülése miatt és nem volt része különleges bánásmódban.

⁴² 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 39. § (1) j) és 51. § (1) d)

⁴³ Saját kutatás, 2020.

Az ügyében eljáró bíró egy rendkívül halkán beszélő ember volt és nem kapcsolta be a tárgyalóteremben lévő mikrofont annak ellenére, hogy K. Zs. ügyvédje ezt kérte, illetve többször elhangzott, hogy a terhelt hallássérült. Emellett a falvastagság is tompította a hangokat, így K. Zs. a hallókészülék használata mellett sem értett mindent. Az ügyvédje a tárgyalás közben nem tájékoztatta arról, hogy miről van szó, mi történik, csak a tárgyalás után foglalta össze néhány mondatban az elhangzottakat.

Több tárgyaláson is előfordult, hogy egyáltalán nem értette, mi zajlik körülötte, éppen miről van szó. Amikor nem hallotta az ügyész kérdését, az gúnyosan válaszolt neki. Volt, hogy nem ismételték meg kérésére az elhangzottakat, csak legyintettek. Nem hallotta, hogy a tanúk milyen tanúvallomást tesznek ellene, mert halkán beszéltek és háttal álltak. Az utolsó tárgyalásán K. Zs. ügyvédje nem jelent meg és neki is azt tanácsolta előzetesen, hogy ne menjen el. Telefonon történő érdeklődés után tudta meg a bíróságtól azt, hogyha nem jelenik meg a tárgyaláson, az hátrányosan érintheti őt. Az utolsó tárgyalásra rendelték ki neki hivatalból ügyvédet, majd a végén megkérték, hogy menjen haza, két hét múlva lesz ítélethirdetés. Az ítélethirdetésre a kirendelt ügyvéd ment el, aki elmondta K. Zs.-nek, hogy az ítélet három év hat hónap börtön fokozatban letöltendő szabadságvesztés.

Fellebbezés után Szegeden folytatódott 2018-ban az eljárás másodfokon. Be volt kapcsolva a mikrofon, így itt már mindent értett K. Zs., vissza sem kellett kérdeznie. A börtön fokozatot fogházra változtatták, a letöltendő szabadságvesztés idejét pedig a felére csökkentették.

Később otthonába érkező írásbeli értesítést kapott arra vonatkozóan, hogy mikor vonuljon be a Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet Mélykúton található egységébe. Bevonulásakor elvették a hallókészülékét, amit több hónapra nem kapott vissza, és megalázó bánásmódban volt része, azonban ez már a büntetőeljárást követő büntetésvégrehajtás keretei közé tartozik.

K. Zs. egy korábbi, az ellene indított eljáráshoz nem kapcsolódó ügyben volt tanú Kecskeméten. Ott minden igényére figyeltek, bekapcsolták a mikrofont és érthetően, artikulálva beszéltek.

K. Zs. esete azt mutatja, hogy a jogszabályokban rögzített különleges bánásmódra vonatkozó szabályok a gyakorlatban nem mindig érvényesülnek. Az alkalmazásuk az eljáró személyek hozzáállásán és a fogyatékkal élők iránti érzékenységén múlik.

5.4. MOZGÁSKORLÁTOZOTTAK A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Ugyanúgy, mint az előző két fogyatékkal élő csoport esetében is, közvetlenül az elfogásnál merülhetnek fel kezelésre szoruló problémák. A legelső azt illetően, hogy egy kerekesszékkal vagy elektromos kerekesszékkal közlekedő személy hogyan száll be a rendőrautóba. Már maga a kérdés is szerteágazó, hiszen több fajta, eltérő méretű kerekesszék létezik, illetve sok kerekesszékesnek nincsen lába, vagy nem tudja azt használni. Ennek megfelelően a legkülönbözőbb válaszokat kaptam az interjúk során.

Miskolcon részletes válaszban részesültem. Ott a gyakorlat az, hogy a kerekesszékes mozgáskorlátozott együttműködő személy segítségével száll be a rendőrautóba. Ha egyedül nem tud, akkor az elsősegélynyújtás során is alkalmazott műfogás alkalmazásával segítenek neki. Ellenszegülő személy ellen testi kényszer alkalmazását is igénybe veszik. A lakáson foganatosított személyi szabadságot korlátozó intézkedés esetén az összecukható kerekesszék a személlyel együtt elszállításra kerül, a nagyméretű, körülményesen szállítható a lakáson marad.

Lakóhelyen kívül fogatosított intézkedés során az összecusukható szék a személlyel együtt beszállításra kerül. A nagyméretű kerekesszék elszállításáról az intézkedő rendőr gondoskodik. Vagy rendőrségi gépjármű igénybevételével, vagy a személy hozzátartozói útján. Az őrön ugyanúgy száll ki, mint ahogy beszállt az autóba - együttműködő személy segítségével, ha szükséges, testi kényszer alkalmazása mellett.

A Heves Megyében megkérdezett rendőrök lényegesen eltérő válaszokat adtak ebben a témában. Az első rendőr azt mondta, hogy vannak speciális rendőrautók, amelyek nagyobb térrel rendelkeznek, és ilyenben szállítják el a kerekesszékeseket. Ha épp nem azzal történt az elfogás, akkor várni kell, amíg egy kollégájuk odavezeti. Majd azt a választ kaptam, hogy szállítójárműben vagy pedig mentőautót hívnak és két rendőrrel együtt abba száll be a gyanúsított a kerekesszékevel együtt. Végül egy járőrparancsnoktól azt az információt kaptam, hogy beültetik egy speciális járműbe, de ha nem tud kiszállni a kerekesszékéből, akkor gyalog kísérik el a kapitányságra. A távolságtól és az időjárási viszonyoktól függetlenül mindig így történik. Az ő elmondása szerint ilyen Egerben évente egyszer-kétszer fordul elő.

A második kérdéskör a megbilincselés. Bilincs alkalmazása törvényben meghatározott esetekben lehetséges az erre a célra rendszeresített eszközzel, de ennek hiányában más megfelelő eszköz is igénybe vehető, ha jellegénél fogva nem okoz sérülést. A bilincselés módját az intézkedő rendőr választja meg a körülményeknek legmegfelelőbb módon, azonban saját magához nem bilincselhet mást⁴⁴. Előfordulhat olyan eset, amikor félkarú személy, vagy művégtaggal rendelkező embert kell megbilincselni, esetleg karja sincsen, de mindenképp kényszerítő eszközt kell alkalmazni az ellenállása miatt. Ez azért fontos kérdés, mert könnyebb a bilincsből való szabadulás az ilyen fogyatékosokban szenvedők számára. Például egy művégtaggal rendelkező személy lecsatolhatja a művégtagját és így az egyik keze marad csak bilincsből, a bilincs másik végén pedig a művégtag lóg és ilyen módon fegyverként használható. Ezek speciális esetek, azonban a jogállamiságból fakadó jogbiztonság megkívánja a szabályozásukat.

Miskolcon kar nélküli esetén nincs bilincselés. Egy karú személy esetén lehetőség van a meglévő kéz bilincs rögzítő övhöz történő bilincselésére. Művégtag esetén a meglévő kéz bilincs rögzítő övhöz kerül bilincseléshez és a bilincs másik szélébe szükség esetén rögzíthető a művégtag (kar).

A Heves megyében kapott válaszok sokszínűek, de nem annyira, mint a kerekesszék problémakörének esetében. A válaszok között megjelent a derékra illeszthető övbilincs, a tárgyhoz bilincselés és a vezetősár használata. Kihangsúlyozták, hogy első körben mindig a kéz bilincselése történik, lábbilincs csak a legvégső esetben. Azonban azt a választ is kaptam, hogy egy olyan személyt, akinek nincsen vagy csak egy karja/keze van, azt nem bilincselik meg. Érdeklődtem, hogy ilyen esetben hogyan érvényesül az azonos módon ellenszegülő ép személy törvény előtti egyenlősége. Erre azt a választ kaptam, hogy az ép gyanúsított értse meg, hogy a másik milyen helyzetben van.

A következő kérdéskör az aláírás. Hogyan ír alá egy dokumentumot, vagy akár a jegyzőkönyvet, az, akinek nincsen keze. Természetesen aláírni nem tud, ezért inkább a helyettesítő cselekményre koncentráltam az általam készített interjúk során.

⁴⁴ 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról 41. § (1), (3), (4), (6), (8)

A Körmendi Rendvédelmi Technikum a büntetőeljárásról szóló törvényre alapozta a választ. Ez alapján az eljárásban részt vevő hatóságoknak törekedni kell a különleges bánásmódban részesülő ember segítésére jogai gyakorlásában és kötelezettségei teljesítésében⁴⁵. Továbbá, említették a kép- és hangfelvételt alkalmazását.

Heves megyében a gyakorlatban videokamerával rögzítik a nyomozati cselekményt. Az aláírásra képtelen személy nevének és adatainak rámondásával hitelesíti az adott felvételt és a videón azt is rögzítik, hogy nem rendelkezik végtaggal, ezért szükséges ez a fajta eljárás. Illetve, az ügygondnok, az eseti gyám és a védő aláírhat helyette. Az ezt ismertető rendőr szerint ez a módszer az eljáró személyt is védi, hiszen az alapján tudja ő is bizonyítani, hogy megfelelően járt el.

A lehető legteljesebb betekintés érdekében két kerekesszékes tapasztalatait ismertetem.

T. Z. sértettként jelent meg az Edelényi Rendőrkapitányságon. Az ott dolgozók segítőkészek voltak vele, de úgy gondolja, az akadálymentesítés terén inkább csak szerencséje volt. A lépcsőhöz volt felszerelve rámpa, de nem szabvány. Ő tudta használni, de több olyan sorstársát is ismeri, akik ezt nem tudták volna használni. Az aláírás során is nehézsége volt, ugyanis az asztal túl alacsony volt, a pult pedig túl magas ahhoz, hogy megfelelően alá tudja írni a szükséges dokumentumokat.

N. B. sértettként és tanúként is vett már részt büntetőeljárásban. A Pesti Központi Kerületi Bíróságon, a Miskolci Bíróságon, az Encsi Rendőrkapitányságon, a Miskolci Rendőrkapitányságon és több budapesti rendőrkapitányságon is járt már az ügyeivel kapcsolatban, így széleskörű rálátással rendelkezik a rendőrségi és bírósági épületek akadálymentesítése terén. Tapasztalatai alapján a rendőrségi épületekre jellemzőbb az akadálymentesítés, mint a bíróságokra és ügyészségekre, illetve a rendőrségen dolgozók segítőkészebbek, mint a bíróságon és ügyészségen dolgozók. Elmondása szerint nem részesült egyszer sem túlzóan engedékeny bánásmódban, inkább gyakran érezte úgy, hogy a kerekesszéke miatt nem veszik komolyan. Szerinte Magyarországon általános gyakorlat, hogy a kerekesszékes embert egy kicsit értelmi sérültnek is tekintik. Biztos benne, hogy az ügyei azért nem zárultak sikeresen, mert mozgáskorlátozott.

⁴⁵ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 81. §

6. BIZONYÍTÁS

A büntetőeljárás egyik legfontosabb része az önálló nyomozási szakasz, melynek keretében a nyomozó hatóságok felderítik a tényállást és összegyűjtik a bizonyítékokat. A bizonyítási eljárás objektív módon zajlik, célja a lehető legtöbb bizonyíték összegyűjtése és azok mérlegelése⁴⁶. Ahogy Bérces Viktor megállapította, a büntetőeljárásban a bizonyítás törvényileg szabályozott megismerési folyamat, – azonban nem tekinthető kizárólag megismerési folyamatnak – amely tartalmilag az anyagi igazság megállapítására irányul és célja annak megállapítása, hogy történt-e bűncselekmény, és ha igen, akkor ki felel érte⁴⁷.

A bizonyítás tárgya a büntetőeljárás jogszabályok és a járulékos kérdések vonatkozásában jelentős tényekre terjed ki⁴⁸. Hazánk büntetőeljárásban használatos bizonyítási rendszerét kötötté teszi a büntetőeljárásról szóló törvény bizonyítási eszközöket ismertető taxatív felsorolása. Ez alapján bizonyítási eszköz a tanúvallomás, a terhelt vallomása, a szakvélemény, a pártfogó felügyelői vélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz (ideértve az iratot és az okiratot) és az elektronikus adat⁴⁹. A kötött jelleget tovább erősíti, hogy bizonyos esetekben a törvény elrendeli meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazását. Emellett szabad bizonyítási rendszerre utaló jegyeket is hordoz magában a bizonyítási rendszerünk. A bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító erejük. Ennek megfelelően az eljárás során a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a bizonyítékokat szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét saját meggyőződése szerint állapítja meg⁵⁰. Ezeket összevetve Magyarországon a büntetőeljárásban vegyes bizonyítási rendszer érvényesül.

6.1. A LÁTÁSSÉRÜLTEKRE, HALLÁSSÉRÜLTEKRE ÉS MOZGÁSKORLÁTOZOTTAKRA EGYARÁNT VONATKOZÓ BIZONYÍTÁSI SZABÁLYOK

A fejezet azokat a jogforrásokat elemezi, amelyek az említett fogyatékkal élők csoportjaiba tartozó személyek számára problémát jelenthetnek.

Jogszabály szól a helyszíni kihallgatásról⁵¹. Az ebben foglaltak szerint biztosítani kell, hogy az érintett önállóan mutassa meg a helyszínt, az ott található bizonyítási eszközök helyét, a cselekményt és azt, hogyan jutott el a helyszínre és hogyan jött el onnan. A jogszabályban is előírt biztosítás a látássérültek és a mozgáskorlátozottak esetében igényelhet különleges intézkedéseket.

A látássérültek három leggyakoribb segítsége a közlekedésben a segítő, a fehérbot és a vakvezető kutya. Nem minden látássérültnek van vakvezető kutyája vagy tud fehérbottal közlekedni. Ilyen esetben teljes önállóságról nem beszélhetünk, hiszen segítőre van szüksége az adott személynek abban, hogy az említett helyszínre eljusson, és onnan távozzon. Ennek megfelelően a kormányrendeletben előírt esetben is biztosítani kell számára segítő. Továbbá, a bizonyítási eszközök elhelyezkedésének megmutatása több időt vehet igénybe, hiszen újból ki kell azokat tapogatnia.

⁴⁶ Szabó Miklós (szerk.): Bevezetés a jog- és államtudományokba, Bíbor kiadó, 2006.

⁴⁷ Bérces Viktor - A büntetőperbeli bizonyítás alapfogalmainak dogmatikai megközelítése a hazai jogtudományban, Iustum Aequum Salutare, XIV. 2018. 1. • 19–32.

⁴⁸ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, 163. § (1)

⁴⁹ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, 165. §

⁵⁰ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, 167. § (1), (3), (4)

⁵¹ 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól 73. § (1)

A mozgáskorlátozott személyek állapotuktól függően több segédeszközt vehetnek igénybe a közlekedés során. Ez lehet – a teljesség igénye nélkül – akár bot, művégtag vagy különböző kerekesszék is. Ezen említett eszközök közül a művégtag teheti nehezebbé a haladást, a kerekesszék pedig sok esetben meg is akadályozhatja azt. Ilyenkor segítő személyre szorul a mozgáskorlátozott. Ezt a segítséget az eljárási cselekmény sikeressége érdekében reprodukálni kell a helyszíni kihallgatás esetén is.

Első felvetésre különleges tűnik, hogy egy látásfogyatékkal élő vagy hallássérült személy tanúvallomást vagy terheltként vallomást tegyen. Jobban belegondolva azonban, a napszaktól, a helyszíntől és egyéb körülményektől függően az ép emberek érzékelési képességei is változhatnak. Például, egy éjszaka elkövetett rablás esetén az elkövető nem kapcsolja fel a villanyt, azonban a megromlott látási viszonyok ellenére lehetséges tanúvallomást tenni erről a cselekményről. Erre tekintettel rögzíti a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól szóló kormányrendelet, hogy a bizonyítási cselekmény megkezdése előtt tisztázni kell az abban érintett személy látó-, halló- és egyéb észlelő képességét, állapotát valamint az ezekben bekövetkező változásokat⁵².

A különböző hatósági személyekkel folytatott interjúk során ennek megfelelő válaszokat kaptam azzal kapcsolatban, hogy egy siket vagy egy súlyos látássérüléssel élő tanú esetében a tanúvallomás milyen mértékben egyenlő egy ép tanuéval. Miskolcon és Kőrmenden is azt az információt kaptam, hogy teljes mértékben egyenlő az olyan formában tudomására jutott tényre vonatkozóan, amelyet értékelhetett. Nyomozási szakban a tanú vallomása, amely az ügy érdemi részére vonatkozó információt tartalmaz, bizonyítási eszközként összegyűjtésre kerül. Továbbá, az is kiderült az interjú során, hogy nincs különbség bizonyítási szempontból aközött, amit egy hallássérült személy csak látott, vagy amit egy látássérült személy csak hallott. Heves megyében is hasonló álláspontra jutottak a különböző rendőrök.

Amellett, hogy minden válasz egyértelműen ugyanazt az információt közvetítette, mindegyik tartalmazta a társadalomban köztudomássá vált félreértést, mely szerint a hallássérültek és látássérültek egyéb érzékeik fejlettebbek. Amikor a fentebb említett két kérdéssel kapcsolatban érdeklődtem, szinte mindig azt a választ kaptam, hogy természetesen figyelembe lehet venni ugyanolyan mértékben egy hallássérült vagy látássérült tanúvallomását, hiszen az ő ép érzékeik sokkal kifinomultabbak és megbízhatóbbak, mint a teljesen ép embereké. Az említett fogyatékkal élők számos képviselőjével találkoztam és beszéltem erről a témáról, a kutatásommal kapcsolatban is. Mindazonáltal, hogy élhetnek fogyatékoságuk miatt kifinomultabb érzékekkel rendelkező személyek, ez általánosságban egy tévhit, ez által a bizonyítási eljárásban sem értékelhető tényező.

⁵² 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól 69. § (1)

6.2. BIZONYÍTÁS A LÁTÁSSÉRÜLTEK ESETÉN

A Mezőkövesdi Rendőrkapitányságnak köszönhetően részletesen megismerhettem, hogyan zajlik a kihallgatás látássérült személy esetén. A látássérült tanú kihallgatása előtt a hatóság videokamerán rendeli el a tanúkihallgatás rögzítését és jogi képviselőről gondoskodik a tanú részére, aki a tanú kihallgatását követően teljes egészében, pontosan felolvassa a jegyzőkönyvet. A jegyzőkönyv felvételét követően a látássérült személy, amennyiben látását azután veszítette el, hogy írni megtanult, aláírhatja a jegyzőkönyv vonatkozó részeit. A kezét a jogi képviselő vagy a kihallgatást végző személy a videórögzítés közben az aláírás helyére teszi. Amennyiben nem képes aláírni, elegendő, ha a jogi képviselő aláírja a jegyzőkönyv vonatkozó részeit, miután felolvasásra került a teljes jegyzőkönyv és a tanú egyetértett abban, hogy valóban azt tartalmazza, mint amit a kihallgatás során a tanú elmondott. A gyanúsított kihallgatás a tanúkihallgatással megegyező, azonban az azt követő nyilvántartásba vételi (rabosítás) eljárás során is jelen kell lennie a jogi képviselőnek, illetve ezen cselekményt is videón rögzítik. Mezőkövesden a látássérültek által történő aláírásához nem használnak aláírókeretet, sem pedig másfajta segédeszközt, mert lehet, hogy csak braille írással tud írni. Azzal viszont nem lehetséges a jegyzőkönyv aláírása, mivel ezen íráshoz speciális íróeszközök szükségesek, amik nem állnak rendelkezésre.

A különböző külföldi filmek egyik legismertebb büntetőjogi jelenete a kiválasztás és a személy azonosítása, amely eljárás hazánkban is szabályozásra került⁵³. A hallássérültek és a mozgáskorlátozottak esetében ez az eljárási cselekmény nem jelent problémát. A látássérülteknek kevés százaléka rendelkezik olyan fokú látásmaradvánnyal, amely engedélyezi azt, hogy sikeresen részt tudjanak venni ebben a bizonyítási módszerben, ezért többségüknél más érzékek síkjára szükséges terelni ezt a módszert. Tárgyak esetén tapintás alapján tudnak bizonyítékkal szolgálni, személy kiválasztása esetén pedig illat vagy hang alapján. Ez utóbbi azonban több nehézségbe ütközhet, ha az elkövető elváltoztatott hangon vagy egyáltalán nem kommunikált.

Ebben a kérdésben is egyetértettek az általam megkérdezett személyek. A tapintás, az illat és a hang esetében is bizonyító erejű lehet egy látássérült személy tanúvallomása. A nyomozási szakban a tanú vallomása, amely az ügy érdemi részére vonatkozó információt tartalmaz, bizonyítási eszközként összegyűjtésre kerül. Az egyik heves megyei rendőr emellett külön megjegyezte, hogy a törvény megfelelően körül határolja a bizonyítást és az egyéb bizonyítási módszerek, eszközök kiegészítik egymást. Ez azt jelenti, hogy egy látássérült által érzett parfüm esetében egyéb módon is felderítik, hogy az adott személy mikor vett és használt ilyen parfümöt, ha egyáltalán így tett.

Az egyöntetű válasz ellenére a vak R.R. esete azt mutatja, hogy a gyakorlat nem mindig az elmélet szerint valósul meg. 2016-ban családon belüli erőszak áldozatává vált R.R., az édesanyja és öccse. Édesanyja alkoholista életmódot folytató élettársa többször bántalmazta őket, legfőképpen az édesanyját. Kihívták a rendőröket, akik minden szükséges intézkedést megtettek, majd bevitték 24 órás megfigyelésre az élettársat. A helyszínen tekintettel voltak R. R. látásfogyatékára és ennek megfelelően, segítőkészen viselkedtek vele. Hónapokkal később R. R. és családtagjai elköltöztek egy másik településre, hogy minél távolabb kerüljenek a volt élettárstól. Költözés közben az édesanya ellen az élettárs alkohol befolyásoltsága alatt emberölés kísérletét követte el.

⁵³ 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól 75. § (1)

A bántalmazás és az emberölés kísérlete miatt a Mezőkövesdi Rendőrkapitányságon indult meg a nyomozati szakasz. R.R. édesanyja ügyében tanúként vett részt, ő maga az őt ért, fojtogatásból eredő könnyű testi sértések miatt nem kívánt feljelentést tenni. Mezőkövesden az eljáró rendőr ismertette az eljárás menetét és beleegyezését kérte hatósági tanú jelenlétéhez. R. R. tanúvallomásaiban részletesen ismertette a történeteket, majd mielőtt R. R. aláírta volna a tanúvallomását, a hatósági tanú visszaolvasta azt. Ezek után a rendőrség átadta az ügyet az ügyészségnek, ahonnan egy-két hónap múlva érkezett hivatalos levél. Ebben ismertették az ügyet, az eljárást, a bizonyítási eszközöket és az ítéletet. Ekkor derült ki, hogy kihagyták R. R. teljes tanúvallomását és nem számították értékelhető bizonyítéknak. R. R. az általa tapasztaltak alapján úgy gondolja, hogy a vaksága miatt a tanúvallomását nem tekintették érdemben használhatónak, annak ellenére, hogy testközelből tapasztalta meg a történeteket.

Hasonló tapasztalatokat szerzett egy későbbi eljárásban. Tanúként vett részt egy ügyben, ahol az apa bántalmazta gyermekét. Az eljárás során R. R. végig úgy érezte, hogy a bírónő nem tartja teljes értékű tanúnak és azt hiszi, hogy R. R.-t a sértetti oldal megkérte, hogy tanúskodjon a vádlott ellen és megmondták neki, hogy mit kell mondani. Az ő tanúvallomását ebben az esetben is kihagyták végül az ítélelhozatalkor és egyáltalán nem vették figyelembe. Annak ellenére történt ez így, hogy a gyermekkel bizalmi viszonyt ápolt és napi kapcsolatban volt vele.

Fontos körül járni azt a témát, hogy miként lehet kép- vagy videófelvételt bizonyítási eszközként felhasználni egy látássérült terhelt ellen, aki ilyen módon nem látja, hogy milyen bizonyítékok kerülnek értékelésre ellene. A büntetőeljárásról szóló törvény egyértelműen kimondja, hogy a terhelt joga, hogy észrevételt tegyen⁵⁴. Két megoldás létezhet annak érdekében, hogy egy látássérült terhelt ellen felhasznált képi bizonyíték esetén ne sérüljön egy terhelti jog sem. Az első megoldás az, ha olyan részletesen leírja a segítő a képi anyagot, mintha csak a terhelt is látná. Erre azért van szükség, hogy megfelelően tudjon érvelni, észrevételt tenni például azzal kapcsolatban, hogy az adott képi bizonyíték nem aznap készült, amikor mondják, esetleg nem ott és ezt ő onnét tudja, hogy akkor más ruha volt rajta. Neki is joga kell, hogy legyen arra, hogy ne csak egy alibi felmutatásával érveljen az ilyen típusú bizonyíték esetében. A második megoldás az, ha egyáltalán nem használják ezt az adott bizonyítási eszközt ellene. Ebben az esetben azonban a hasonló cselekményt elkövető épek törvény előtti egyenlősége sérül azzal, ha egy egyértelmű, szinte ügydöntő képet nem használnak fel egy látássérült esetében, holott ha jól látna, akkor az alapján elítélnék. Illetve, ahogy a negyedik fejezetben is kifejtettem, a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés nem járhat más büntető eljárásban részt vevő személy jogának sérelmével. A sértett jogai pedig sérülnének, ha az érdekében nem kerülne felhasználásra olyan bizonyíték, ami miatt neki ítélné az eljáró bíró. Ezen okfejtés alapján úgy vélem, hogy egyedül az első megoldás méltó a jogállami büntetőeljáráshoz.

Az interjúk során egy kivételével az okfejtésnek megfelelő válaszokat kaptam. Amennyiben van védő vagy segítő, akkor neki mutatják be az anyagot, ha nincsen, akkor nem használják fel. Ez a válasz továbbra is a jogállami keretek közé tartozik, hiszen – ahogy az interjúkból megtudtam – sohasem állhat elő olyan helyzet, hogy egy fogyatékkal élő bármely eljárási cselekményben védő, segítő vagy ügygondnok nélkül venne részt.

⁵⁴ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 39. § (1) g)

6.3. BIZONYÍTÁS A HALLÁSSÉRÜLTEK ESETÉN

A különböző hallássérüléssel élő személyek esetén is fontos kérdés, hogy milyen módon lehet felhasználni ellenük hanganyagot, amelyet ők nem hallanak. Ebben az esetben is érvényes az ép terheltek és a büntető eljárásban részt vevő emberek törvény előtti egyenlőséghez való jogát magában foglaló megállapítás. Így tehát az a kérdés, hogy miként lehet elérni azt, hogy a terhelt joga ne sérüljön. Egyértelmű, hogy a hanganyag szövegezését ismertetni lehet írásban vagy jelnyelvi tolmács segítségével. A lényeg azonban nem azon van, hogy mi hangzik el, hanem azon, hogy hogyan. A hangsúlyoknak, hanglejtéseknek és hangerőnek nagy szerepe lehet, például a felindultság vagy a szarkazmus megállapításában. A bizonyítást végzőknek és a segítőnek, jelnyelvi tolmácsnak olyan módon kell ismertetnie az elhangzó szöveget, mintha csak a hallássérült személy hallani tudná. Erre azért van szükség, hogy ő is érdemben hozzá tudjon szólni az elhangzottakhoz.

Minden megkérdezett egyértelműen azt válaszolta, hogy fel lehet használni ilyen esetben is hanganyagot bizonyítási eszközként. Hiszen ez attól bizonyíték és majd lefordításra kerül olyan módon, hogy ő is megértse. Ebben az esetben is kihangsúlyozásra került, hogy általában több bizonyíték van, amik kiegészítik egymást ezért nem szokott előfordulni, hogy mással ne lehetne alátámasztani a hanganyag valódiságát vagy valótlanságát. A büntetőeljárásról szóló törvényben is az került rögzítésre, hogy minden törvényben felsorolt bizonyítási eszköz szabadon felhasználható, ennek korlátját csak az képezi, ha az adott bizonyítási eszközt bűncselekmény útján vagy jogsérelemmel szereztek meg⁵⁵.

6.4. BIZONYÍTÁS A MOZGÁSKORLÁTOZOTTAK ESETÉN

Egyértelmű, hogy nem kivitelezhető ujjlenyomatot venni valakitől, akinek nincsen keze vagy ujjai, azonban érdemes átgondolni, hogy milyen helyettesítő bizonyítási módokról beszélhetünk ilyen esetben. A különböző jogszabályok nem említik kifejezetten, ezért ez képezte az egyik legfontosabb kérdést az interjúk során.

Miskolcon azt a választ kaptam, hogy a jogszabályban meghatározott esetekben DNS mintavételre kerül sor. Szükség esetén összehasonlító minta biztosítása érdekében műtétnek nem minősülő mintavételre, illetve nyomrögzítésre kerülhet sor. Ide tartozik a DNS rögzítése egyéb testfelületek – ajak, talp, fül, stb. – nyomai vagy biológiai anyagmaradványok, például szőr által. Heves megyében is hasonló információk birtokába jutottam, mely szerint karlenyomat vagy egyéb testrészek lenyomatára is sor kerülhet, azonban, ha szükséges, nem csak épeknél.

A Körmendi Rendvédelmi Technikum a 35/2016. (XII. 22.) ORFK utasítást alapul véve adott válaszokat. Ebben rögzítésre kerül, hogy lehetőség van szájnyalkahártya-törlet vételre, DNS-anyagmaradvány gyűjtésre és tenyérlenyomat készítésére⁵⁶. A DNS-profil-nyilvántartás tartalmazza a bűncselekmény helyszínén és a bűncselekmény elkövetésének nyomait hordozó tárgyon rögzített DNS-profilokat⁵⁷.

⁵⁵ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 167. § (1)

⁵⁶ 35/2016. (XII. 22.) ORFK utasítás 6. 29. és 69. alcím

⁵⁷ 2009. évi XLVII. törvény a bünyügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bünyügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról 53. § a)

7. KONKLÚZIÓ

Már a kutatás kezdetén tapasztaltam, hogy kevés joganyag lelhető fel, amely kifejezetten a látássérültek, hallássérültek vagy mozgáskorlátozottak büntetőeljárásbeli különleges bánásmódjáról szól. A kutatás közben több hatósági személy figyelmeztetett, hogy ez egy nagyon speciális téma, ami nincs kellően szabályozva és ők nem gyakran találkoznak olyan esetekkel, melyek a fogyatékkal élők ezen csoportjainak tagjait ismerik. Így volt olyan megkérdezett, aki nem tudott minden kérdéshez, felvetéshez hozzászólni.

A válaszok feldolgozásakor azzal szembesültem, hogy szinte csak egy-egy kérdés volt, amire azonos válaszokat kaptam és az általam megkérdezett személyek mind máshogy járnak el a gyakorlatban, annak ellenére, hogy mind a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényt veszik alapul.

A joghézag és az eltérő gyakorlat miatt nem érvényesül a jogállamiságból fakadó jogbiztonság elve és a norma világosságának követelménye a fogyatékkal élők esetében. Emellett, sok esetben a fogyatékkal élők iránti előítéletek és negatív prekoncepciók a büntetőeljárásban közreműködő személyeket is áthatják, ami érződik a látássérültekkel, hallássérültekkel és mozgáskorlátozottakkal folytatott bánásmódban. A rájuk vonatkozó joganyag rövid, azonban van, hogy még ezt sem mindig alkalmazzák az eljárás során.

A különböző személyekkel folytatott interjúk utolsó kérdése az új lehetőségekre tért ki, amelyeket a jövőben szükséges lehet bevezetni.

Miskolcon úgy gondolják, hogy a hatályos jogszabályok ismeretében foganatosított jog- és szakszerű rendőri intézkedések és az ilyen módon alkalmazott kényszerítő eszközök megfelelően biztosítják, a fogyatékkal élő személyek jogait, az intézkedések eredményes és biztonságos végrehajthatósága mellett. Tehát nincsen szükség egyéb intézkedés bevezetésére.

Heves megyében erre a kérdésre is rendkívül eltérő válaszokat kaptam. Volt, aki úgy gondolja, hogy nincsen szükség új intézkedésekre, mert a meglévő joganyagot elégséges. Egy másik heves megyei rendőr szerint jobban kiépített rendőrkapitányságokra lenne szükség országosan. Több szállító járműre a kerekesszékekkel rendelkező mozgáskorlátozottak szakszerű szállításához, továbbá indukciós hurokra a nagyothallók számára.

A harmadik Heves megyében szolgáló személy véleménye alapján mindenképp szükség van aláírókeretre a látássérültek számára és vezetősávra a gyengénlátók közlekedésének megkönnyítéséhez. Szerinte állampolgári kötelesség, hogy a fogyatékkal élő személyeknek segítséget nyújtsunk a jogaik gyakorlásában és a kötelezettségeik teljesítésében. Több mint tíz éves rendőri szolgálata alatt nem hallott irányú továbbképzésről, pedig szívesen részt venne rajta és fontosnak tartaná.

A körmendi rendőr szerint szükség van siketeknek és vakoknak kifejlesztett (telefonos) alkalmazásokra, melyek használatát (jegyzőkönyvbe foglalva) az eljárási cselekmények lefolytatásában, illetve az eljárásban történő kommunikáció könnyítéseként is alkalmazhatna a rendőrség.

A két, mozgáskorlátozottként büntetőeljárásban részt vevő személy szerint infokommunikációs akadálymentesség szempontjából még rosszabb a helyzet, mint a mozgáskorlátozottak esélyegyenlősége esetén. A rámpa és a lift gyakoribb, mint az indukciós hurok vagy braille felírat. T. Z. szerint kifejezetten szükség lenne videótárgyalásra vagy rokkantasszisztensre. Illetve, fontosnak tartja az egyenlő esélyű hozzáférést, mely során a mozgáskorlátozottak, látássérültek és hallássérültek számára is megfelelő akadálymentesség biztosított.

A válaszokból kitűnik, hogy az új lehetőségek terén sincsen egyetértés a válaszadók között. Érdekes módon van olyan, aki szerint nincsen szükség új intézkedésekre, mások szerint viszont nagyon sok minden hiányzik annak érdekében, hogy a látássérültek, hallássérültek és mozgáskorlátozottak ugyanolyan esélyekkel vegyenek részt a büntetőeljárásban, mint ép társaik.

A kutatásom eredményei azt mutatják, hogy szükség van arra, hogy a jogalkotó szélesítse a fogyatékkal élőket érintő büntetőeljárási szabályok körét. Úgy vélem, ez a szétszórt és eltérő gyakorlatot is egységesítené. Továbbá, az eljárási szabályok mellett szükség van a különböző épületek akadálymentesítésére. Ez utóbbi irányába már történnek lépések, melyre a Pécsi Törvényszék a legjobb példa⁵⁸. Pécsen kiemelten figyelnek arra, hogy a fogyatékkal élők hatékonyan és gördülékeny módon tudják érvényesíteni jogaikat a peres eljárásokban. Ennek érdekében a Pécsi Törvényszék épületében a látássérültek eligazodását vezetősávok és Braille írással ellátott táblák segítik. A hallássérülteket az indukciós hurokerősítő rendszer és a jelnyelvi tolmácsok segítik. A mozgáskorlátozottak használhatnak liftet, de az ott dolgozók arra is figyelnek, hogy az ügyeiket földszinti tárgyalóteremben tárgyalják. Napjainkban ilyen jellegű komplex akadálymentesítésre és az egyenlő esélyű hozzáférés biztosítására lenne szükség minden épületben, ami a büntetőeljárási cselekményekkel kapcsolatba hozható.

⁵⁸ https://pecsitorvenyszek.birosag.hu/sajtokozlemenye/20181203/fogyatekkal-elo-szemelyek-birosagon?fbclid=IwAR3UHZ4YzpiaNTEGCF1Szom5fvCuGeaBzJ0eBio_Ht8xAPjio0q49I9NhJQ
Megtekintés dátuma: 2020.09.30.

8. FORRÁSJEGYZÉK

A KUTATÁSHOZ FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Szabó Miklós (szerk.) : Bevezetés a jog- és államtudományokba, Bíbor kiadó, 2006
- Bérces Viktor - A büntetőperbeli bizonyítás alapfogalmainak dogmatikai megközelítése a hazai jogtudományban, Iustum Aequum Salutare, XIV. 2018. 1. • 19–32.

A KUTATÁSHOZ FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK ÉS SZAKASZAIK:

- Alaptörvény, Szabadság és Felelősség II. cikk, XV. cikk
- 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
 - 13. § (1)
 - 15. § (1-2)
 - 16. § (1), (4)
 - 20. § (1-3)
- 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról
 - 23. § (1) a), e)
- 2009. évi XLVII. törvény a büntügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a büntügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról
 - 53. § a)
- 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
 - 2. §
 - 8. § (4)
 - 38. §
 - 39. § (1) g), j)
 - 44. §
 - 50. §
 - 51. § (1) d)
 - 52. §
 - 59. §
 - 65-67. §
 - 78. § (3)
 - 81. §, (4)
 - 82. §,
 - 83. § (1-2)
 - 85. §
 - 163. § (1)
 - 165. §,
 - 167. § (1), (3), (4)
 - 168. §
 - 181. § (1-3)
 - 183. § (1)
 - 358. § (1)

- 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról
 - 5. § (1-2)
 - 28. § (1)
 - 31. § (2), (7), (8), (10)
 - 39. §
 - 41. § (1), (3), (4), (6), (8)
- 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól
 - 52. § (1,)
 - 69. § (1)
 - 73. § (1)
 - 75. § (1)
 - 358. §
- 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet az egyes büntetőeljárási cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról
 - 7. § (1),
 - 44/A §
- 35/2016. (XII. 22.) ORFK utasítás 6.
 - 29. alcím
 - 69. alcím

A KUTATÁSHOZ FELHASZNÁLT ONLINE FORRÁSOK:

- <https://sinosz.hu/siketseg-es-jelnyelv/>
Megtekintés dátuma: 2020. 09. 28.
- <https://www.origo.hu/itthon/20200604-rendornek-adta-ki-magat-majd-kirabolt-egy-nyugdijast-egy-ferfi-zalaegerszegen.html>
Megtekintés dátuma: 2020.09.26.
- <https://24.hu/belfold/2020/09/08/rendori-akcionak-alcaztak-a-fegyveres-rablast/>
Megtekintés dátuma: 2020.09.26.
- https://pecsitorvenyszek.birosag.hu/sajtokozlemenye/20181203/fogyatekkal-eloszemelyek-birosagon?fbclid=IwAR3UHZ4YzpiaNteGCF1Szom5fvCuGeaBzJ0eBio_Ht8xAPjio0q49I9NhJQ
Megtekintés dátuma: 2020.09.30.
- http://kaposvarmost.hu/hirek/bulvar/2012/04/19/vak-betoro-a-birosag-elott_1460.html?fbclid=IwAR0RKO1urXRCc7F1NMKTqPrklGMLudcsEVPooXKkh4BnnuwBYd0xrhF4kcM
Megtekintés dátuma: 2020. 09. 30.